

Секцыя 4

БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА І БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ КЛАСІКА

Святлана Якуба (Мінск Беларусь)

ТВОРЧАЯ СПАДЧЫНА ЯКУБА КОЛАСА ЯК КРЫНІЦА КУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ ІНФАРМАЦЫІ ПРЫ НАВУЧАННІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЗАМЕЖНЫХ СТУДЭНТАЎ

У методыцы навучання мове як замежнай шырока выкарыстоўваецца прынцып адзінства мовы і культуры. Як адзначае А.П. Садохін, “у сувязі з тым, што кожны носьбіт мовы адначасова з’яўляецца і носьбітам культуры, моўныя знакі набываюць здольнасць выконваць функцыю законаў культуры і тым самым служаць сродкам прэзентацыі асноўных устаноў культуры” [5, 69].

Практычная значнасць праблемы фарміравання ведаў пра культуру той краіны, чыю мову ты вывучаеш, надзвычай высокая, таму што дасканалае веданне замежнай мовы, уменне весці дыялог з яе носьбітамі як прадстаўнікамі іншай культуры, несумненны паказчык высокамаральнай, інтэлектуальнай асобы.

Сцвярджаючы думку пра немагчымасць адэкватнай камунікацыі паміж носьбітамі той ці іншай мовы і іншафонам без засваення ведаў пра культуру краіны, Г.І. Басава падкрэслівае, што “гэтыя веды далучаюць чалавека да пэўнай нацыянальнай культуры і дазваляюць іншафону больш хутка і поўна сфарміраваць у сябе неабходны ўзровень камунікатыўнай кампетэнтнасці” [1, 311].

Выкарыстанне тэкстацэнтрычнага падыходу як прыярытэтнага ў практыцы навучання замежных студэнтаў дае магчымасць арганізоўваць заняткі па беларускай мове на тэкстах розных стыляў, тыпаў і жанраў, аднак “толькі ведаючы культуру, у якую ўключаецца дадзены тэкст, мы атрымліваем магчымасць спасцігнуць яго найбольш глыбокія сэнсавыя пласты” [2, 132].

Нягледзячы на тое, што мастацкі тэкст не з’яўляецца дастаткова поўнай крыніцай інфармацыі пра культуру той ці іншай краіны, ён шырока прымяняецца ў практыцы навучання замежных студэнтаў беларускай мове на розных ступенях. Наогул многія вучоныя лічаць, што мастацкі тэкст, які разглядаецца як інтэграваная адзінка мовы і

маўлення, вынік і адлюстраванне пэўнай лінгвакультурнай сітуацыі, мае вялікае агульнаадукацыйнае значэнне: без чытання арыгінальных тэкстаў, што валодаюць багатым культурным патэнцыялам, моцнай сілай эмацыянальнага ўздзеяння, нельга на дастаткова высокім узроўні вывучыць тую ці іншую замежную мову. Комплексны аналіз тэксту, які актыўна практыкуецца пры выкладанні беларускай мовы як замежнай, праводзіцца з не толькі з мэтай фарміравання моўнай і камунікатыўнай кампетэнцыі, але і з мэтай выяўлення нацыянальна-культурнай спецыфікі тэкставага матэрыялу.

У сувязі з вышэйадзначаным варта падкрэсліць, што вялікая роля ў рэалізацыі задачы азнаямлення з культурай народа адводзіцца творам класікаў беларускай літаратуры і ў прыватнасці творчай спадчыне Якуба Коласа. Яго “Новую зямлю” называюць “энцыклапедыяй жыцця і побыту беларускага народа”, таму арганізацыя на яе аснове работы па фарміраванні ведаў, уменняў і навыкаў замежных студэнтаў дае эфектыўныя вынікі.

Прапануем некаторыя віды работы па азнаямленні з культурай беларускага народа падчас працы з коласаўскімі тэкстамі (раздзелы “Раніца ў нядзельку”, “За сталом” з паэмы “Новая зямля”) на прасунутым ці павышаным узроўнях навучання беларускай мове ў кітайскай аўдыторыі.

Варта адзначыць, што аналізаваць мову паэтычных тэкстаў на занятках дастаткова складана. Аналізуючы асобныя складнікі, трэба заўсёды помніць пра адзінства тэксту, у якім форма напоўнена глыбокім зместам. Таму перш чым звяртацца да аналізу часткі, варта прапанаваць іншафонам прачытаць (перачытаць) усю паэму “Новая зямля” і вызначыць тэму і асноўную думку, закладзеную ў гэтым творы. Працы папярэднічае экскурсія ў музей імя Я. Коласа, прагляд відэафільма, прысвечанага жыццю і творчасці знакамітага беларускага пісьменніка, суразмоўніцтва на тэму “Пясняр беларускай зямлі”. Зварот да коласаўскага тэксту як факта культуры дапамагае раскрыць багаты адукацыйны патэнцыял паэзіі ў пазнавальным, выхаваўчым, развіццёвым і адукацыйным аспектах.

Заняткі мэтазгодна пачаць з успрымання на слых песні “Мой родны кут, як ты мне мілы” ў выкананні ансамбля “Песняры”, тлумачэння тэмы і ідэі паэмы “Новая зямля”. Улічваючы тое, што ўспрыманне тэксту пры чытанні садзейнічае паспяховаму авалоданню уменнямі і навыкамі, звязанымі з успрыманнем на слых, вусным і пісьмовым маўленнем, замежным студэнтам прапануецца падрыхтавацца да выразнага чытання урыўкаў з раздзела “Раніца ў нядзельку” і “За сталом”. Прачытаныя тэксты, дзякуючы свайму

эстэтычнаму ўздзеянню, створаць на занятках пэўны культуралагічны фон, на аснове якога можна пачынаць працу, накіраваную на развіццё моўнай і камунікатыўнай кампетэнцый, праводзіць азнаямленне са здабыткамі матэрыяльнай і культурнай спадчыны беларусаў. Пры гэтым выкладчык не забывае выпраўляць арфаэпічныя і акцэнталагічныя памылкі ў маўленні замежных студэнтаў, засяроджваецца на вымаўленні спецыфічных беларускіх гукаў у словах.

Перашапачаткова прапануюцца пытанні і заданні на ўсведамленне зместу тэксту:

1. Узгадайце, як у беларускай мове называюцца дні тыдня. Чаму нядзелю Я. Колас называе святым днём?
2. Што для беларусаў значыў уласны дом, сям'я? Якія вобразы нацыянальнай культуры стаяць за гэтымі паняццямі? Што вы ўкладваеце ў паняцце “дом”? Што можаце расказаць пра нацыянальныя асаблівасці сямейнага ўкладу ў вашай краіне?
3. Які быў склад сям'і Міхала? Раскажыце пра ролю кожнай асобы ў сям'і. Ці можна сцвярджаць, што ўласныя імёны адлюстоўваюць нацыянальную спецыфіку, даюць інфармацыю пра ўзрост асобы?
4. Чым і як харчаваліся члены сям'і Міхала? Якія сталовыя прыборы выкарыстоўваліся падчас снядання? Як елі мачанку Міхал з Антосем? Які быў парадак за сталом? Дзе снедалі дзеці? Якая страва падавалася гаспадыняй на дэсерт?
5. З якой мэтай Я. Колас выкарыстоўвае ў тэксце прастамоўныя словы? Наколькі арганічна яны ўпісваюцца ў кантэкст?
6. Якія асаблівасці нацыянальнага характару беларуса паказаны Я. Коласам праз эпізод з апошняй скваркай?

Падчас працы з тэкстам належная ўвага надаецца слоўнікавай рабоце. Асабліва варта засяродзіцца на лексічных адзінках, якія называюць побытавыя рэаліі: назвы страў нацыянальнай кухні (*верашчака, мачанка, здор* і інш.); найменні адзення і абутку (*лапці, ануча, камізэлька* і інш.); назвы посуду і хатняга начиння (*дзежка, чапля, услон, гарнушак, шула* і інш.); назвы асоб (*дружка* і інш.).

Значэнні слоў тлумачацца пры дапамозе вядомых прыёмаў: шляхам дэманстрацыі прадмета (пры дапамозе мультымедыяўных сродкаў, паказу малюнкаў і інш.), шляхам апісання прадмета; праз падбор аднакаранёвых лексічных адзінак, сінонімаў і інш. Цікавасць выклікае і праца з энцыклапедычнымі даведнікамі, тлумачальным, этымалагічным і іншымі слоўнікамі. Асаблівая ўвага звяртаецца на вымаўленне гукаў [ч], [р], [ц'], [дз'], спалучэння [шч] і інш. Надзвычай

карыснай будзе праца з лінгвакультуралагічнымі даведнікамі, зварот да беларускіх павер'яў і паданняў.

Так, іншафонам можна прапанаваць шляхам падбору роднасных лексічных адзінак растлумачыць значэнні слоў *верашчака* (ад *верашчаць*) і *мачанка* (ад *мачаць*) і на аснове матэрыялу тэксту паспрабаваць вызначыць, з якіх кампанентаў складаецца страва; засяродзіць увагу на лексеме *дружка* (ад *друг* – *сяброўка маладой у час вясельнага абраду*) і звярнуцца да нацыянальных асаблівасцей абраду вяселля.

Для разумення значэння слова *ануча*, у якім яно ўжыта ў коласаўскім кантэксце, мэтазгодна засяродзіцца на адным з яго значэнняў, у якім адлюстравалася нацыянальна-культурная традыцыя беларускага народа: *ануча* – *кавалак тканіны для абгортвання ног, што выкарыстоўваўся для таго, каб потым абуць лаці* [6, 59].

Тлумачэнне значэння слова *дзежка* варта звязаць з этнакультурным кампанентам, звярнуўшыся да працы У. Ковалёва “Чым адгукаецца слова: фразеалогія ў павер'ях, абрадах і звычаях”. Даследчык засяроджвае ўвагу на тым, што ў беларускага народа дзяжа асацыіруецца з жаночым пачаткам; *дзежку*, у якой не расло, не “нараджалася” цеста, называлі *дзежуном*, а для таго, каб *дзежа* стала “плоднай”, трэба было дадаваць у яе цотную клёпку. Адсюль і фразеалагізм “клёпкі ў галаве не хапае”, які ўжываецца пры характарыстыцы неразумнага, недалёкага, дзівакаватага чалавека [3, 42].

Мэтазгодна звярнуць увагу і на слова *скорам*, якое мае значэнне “*скаромная (малочная ці мясная) ежа*” [ТБ, 604], прапанаваць патлумачыць беларускую прыказку *Чым такі скорам, то лепш нішчымніца* і адказаць на пытанні “*Калі беларусу нельга было есці скаромную ежу? З чым гэта звязана?*”.

Прымаючы пад увагу меркаванне В.У. Протчанкі, што “спецыфіку мовы трэба шукаць не ў назвах, не ў асобных словах, а ў іх спалучэннях, меркаваннях і думках, выражаных з дапамогай моўных сродкаў, якія выпявалі вякам” [4, 101], варта засяродзіцца на коласаўскім “*Ды хлеба з зайчыка краюшак...*”, звярнуцца да нацыянальна-культурнага кампанента фразеалагізма *зайцаў хлеб* і прапанаваць знайсці яго значэнне па тлумачальным слоўніку, дзе *зайцаў хлеб* – *рэшткі ежы, прывезеныя дадому з лесу, лугу, якую прапануюць з'есці дзецям* [6, 37]. Да месца будзе каментарый са спасылкай на народныя ўяўленні пра невыпадковасць выкарыстання прыметніка *зайцаў* з назоўнікам *хлеб*, паведамленне пра тое, што разам з зайчыкавым хлебам дзецям павінны былі перадацца спрыт, жвавасць і жыццяздольнасць зайца.

Пажадана звярнуць увагу і на такія вобразныя выразы, як *ручкі злажыць; прыткнуць тры грошыкі; грызці як рэпу; не гаварыць, а секчы языком; служыць, спусціўшы рукі (рукавы), цягнуць на сваім карку* і інш. і прапанаваць растлумачыць іх значэнні.

У якасці дамашняга даецца заданне, карыстаючыся лексікаграфічнымі крыніцамі, запісаць беларускія прыказкі і прымаўкі на тэму “Праца”, “Сям’я” і паспрабаваць падабраць да іх адпаведнікі з роднай мовы. Адным з заданняў на развіццё маўлення будзе падрыхтоўка выказвання на тэму паводле адной з прыказак.

Такім чынам, творы Якуба Коласа з выразным этнакультуралагічным зместам дапамагаюць выкладчыку, не паслабляючы ўвагі да лінгвістычных ведаў і функцыянальна-семантычнага засваення моўных адзінак, развіваць моўную здагадку і актуалізаваць у свядомасці іншафонаў экстралінгвістычную інфармацыю. Працуючы з коласаўскім тэкстам, замежны студэнт не толькі засвойвае сістэмны характар беларускай мовы, папаўняе свой слоўнікавы склад і вучыцца выкарыстоўваць вывучаныя моўныя адзінкі ў маўленні, але і пазнае гісторыю беларускага народа, навакольнае жыццё, узбагачае сваю эмацыянальную сферу.

Літаратура:

1. Басова А. И. Межкультурная коммуникация и актуальные проблемы лингводидактики / А.И. Басова // Язык и межкультурные коммуникации : сб. науч. ст. / редкол. В.Д. Старичёнок [и др.]; отв. ред. В.Д. Старичёнок. – Минск: БГПУ, 2007. – С. 310 – 311.
2. Джух. Е. Н. Роль социокультурного компонента при обучении студентов переводу / Е.Н. Джух / Язык и межкультурные коммуникации : сб. науч. ст. / редкол. В.Д. Старичёнок [и др.]; отв. ред. В.Д. Старичёнок. – Минск: БГПУ, 2007. – С. 132 – 133
3. Коваль У. І. Чым адгукаецца слова: фразеалогія ў павер’ях, абрадах і звычаях / У.І. Коваль. – Мінск: Народная асвета, 1994. – 48 с.
4. Протчанка В. У. Актуальныя праблемы тэорыі і практыкі навучання беларускай мове /В.У. Протчанка. – Мінск: НІА, 2001. – 212с.
5. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация / А.П. Садохин. – М.: Альфа-М: Инфра-М, 2006. – 286 с.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М.Р. Суднікі, М.Н. Крыўко. – 3-е выд. – Мінск: БелЭН, 2002. – 784 с.